

KÂŞGARLI MAHMUD
DİL VE EDEBİYAT DERGİSİ
KÂŞGARLI MAHMUD JOURNAL OF
LANGUAGE AND LITERATURE
Cilt 1 Sayı 2 (2025)

TÜRK HİKÂYE VE ROMANINDA BALKAN HARBİ'NİN TEMSİLİ:
İDEOLOJİK, SOSYOLOJİK VE PSİKOLOJİK BOYUTLAR

THE REPRESENTATION OF BALKAN WAR IN TURKISH HISTORIES AND NOVELS:
IDEOLOGICAL, SOCIOLOGICAL AND PSYCHOLOGICAL DIMENSIONS

Doktorant, Nesrin KAYMAKCI

*Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Türk Dili ve
Edebiyatı Anabilim Dalı, Yeni Türk Edebiyatı Bilim Dalı, nesrin_kaymakci@hotmail.com
ORCID: 0000-0002-8746-737X*

Makale Hakkında

Geliş Tarihi: 14.11.2025

Kabul Tarihi: 15.11.2025

Yayın Tarihi: 31.12.2025

Atıf

Kaymakçı, N. (2025). Türk Hikâye ve Romanında Balkan Harbi'nin Temsili: İdeolojik, Sosyolojik ve Psikolojik Boyutlar. *Kâşgarlı Mahmud Dil ve Edebiyat Dergisi*, 1(2), 29-49.

Öz

1912-1913 Balkan Harbi, Osmanlı Devleti'nin yalnızca askerî bir yenilgisi değil, aynı zamanda bir "millî yas"ı olarak da adlandırılmaktadır. Bir diğer tabirle, "küçük kıyamet" olarak adlandırılan bu savaş, Osmanlı Devleti'nin çok uluslu yapısının çözülmesini hızlandırmış hem siyasî hem de toplumsal düzlemde büyük bir travma yaratmıştır.

Bu dönemde yaşanan yıkım, yalnızca toprak kaybı olarak görülmemekle birlikte aynı zamanda bir kimlik ve aidiyet kaybı olarak da edebî eserlere yansımıştır. Nitekim Türk hikâye ve romanı, bu tarihsel felaketi sadece dışsal bir olay olarak değil, insan ruhunun ve toplumsal belleğin derinliklerine inen bir sarsıntı biçiminde işlemiştir.

Türk Edebiyatında özellikle hikâye ve romanın odak noktası alındığı bu çalışmada Balkan Harbi'nin ideolojik, sosyolojik ve psikolojik açıdan edebî metinlerde nasıl anlatıldığı üzerine tematik odaklı düşünülmüştür. Çalışmada incelenen metinler Ömer Seyfettin'in *Bütün Hikâyeleri*, Halide Edib Adıvar'ın *Yeni Turan* adlı romanı, Samiha Ayverdi'nin *Mesihpaşa İmamı* adlı romanı, Necati Cumalı'nın *Viran Dağlar* adlı romanı ve Zeliha Midilli'nin *Bir Balkan Şarkısı Saranda* adlı romanıdır.

Bu makalenin amacı, Balkan Harbi'nin Türk hikâye ve romanındaki temsillerini tematik olarak ideolojik, sosyolojik ve psikolojik boyutlarıyla inceleyerek savaşın edebî bellekte nasıl bir anlam kazandığını ortaya koymaktır. Çalışma, dönemi ele alan ve bu açıdan öne çıkan hikâye ve romanlar üzerinden savaşın birey, toplum ve ideoloji düzeyinde nasıl yeniden kurgulandığını göstermeyi hedeflemektedir.

Çalışmanın sonucunda, Balkan Harbi'nin geçmişten bugüne yazılmış farklı roman ve hikâyelerde ideolojik, psikolojik ve sosyolojik boyutlarda birtakım etkilerinin sürdüğü ve bunların yansımalarının da kurgusal metinlerde görüldüğü sonucuna varılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Balkan Harbi, hikâye, roman.

Abstract

The Balkan War of 1912–1913 can be regarded not only as a military defeat for the Ottoman Empire but also as a “civilizational crisis.” In other words, this war—referred to as a “small apocalypse”—accelerated the disintegration of the Empire’s multi-ethnic structure and created a profound trauma on both political and social levels.

The devastation experienced during this period was not merely perceived as a loss of territory, but also reflected in literary works as a crisis of identity and belonging. Turkish short stories and novels approached this historical catastrophe not only as an external event, but as a shock that penetrated deeply into the human psyche and collective memory.

This study, which focuses particularly on short stories and novels in Turkish literature, examines how the Balkan War was represented in literary texts from ideological, sociological, and psychological perspectives. The analyzed works include Ömer Seyfettin’s Complete Stories, Halide Edib Adivar’s novel Yeni Turan, Samiha Ayverdi’s Mesihpaşa İmami, Necati Cumalı’s Viran Dağlar, and Zeliha Midilli’s Bir Balkan Şarkısı Saranda.

The aim of this article is to explore the representations of the Balkan War in Turkish short stories and novels, considering ideological, sociological, and psychological dimensions, and to reveal how the war has acquired meaning within literary memory. Through prominent works that address the period, the study aims to demonstrate how the war was reconstructed on individual, social, and ideological levels.

Key Words: Balkan War, history, novel.

Giriş

Her edebî metnin, farklı seviyelerde olmakla birlikte bireysel, toplumsal yahut psikolojik katmanları içerisinde barındırması genel kabul görmüş bir gerçektir. Bir başka deyişle, edebî metinler estetik bir kaygı taşımakla birlikte, gerçek hayatı içerisinde barındıran, gerçekliği kurgulayarak anlatan ayna vazifesi görmektedir. Bu açıdan düşünüldüğünde, savaş/harp gibi bireyleri, toplumları hatta devletleri etkileyen bir gerçekliğin edebî metinlerde yer edinmemesi düşünülemez. Zira savaşlar, yalnızca askerî bir olgu değil, bireysel ve toplumsal boyutta da büyük bir etki yaratan tarihî bir gerçekliktir.

Türk hikâye ve romanında savaş kavramının ele alınışı ilk olarak Balkan Harbi'ne tekabül eder. Hasan Ulucutsoy'un yaptığı çalışmaya göre, Balkan Savaşları'nın başlamasıyla, dönemin düşünür ve yazarları edebiyatımızda harp kavramının yeterince ele alınamamasından, "harp edebiyatı"na ehemmiyet verilmemesinden dem vurur. Bu hususta ilk yayımlanan yazılar arasında Peyami Safa'nın Harp ve Edebiyat'ı bulunur. Yazar, bu yazısında bizde harp edebiyatının niçin olmadığını sorgulamıştır. Ona göre harbe dair yazılar kaleme almak yalnızca devlet adamlarından beklenmektedir, fakat sanatkârlardan beklenmez. Nitekim, bizim edebiyatımızda yazılmış olan edebî eserler incelenip harbe dair kaleme alınmış kısımlar toplansa bizim de bir harp edebiyatımız olduğu görülecektir.

Yine Hasan Ulucutsoy'un aktardığına göre, Türk edebiyatına bakıldığında, özellikle "on yıllık harp" döneminde, Trablusgarp Savaşı, Balkan Savaşları, Birinci Dünya Savaşı ve Millî Mücadele yıllarında, toplumu süratle dönüştüren harplerin önemli yansımalarının olduğu açıktır. Bu noktada yazar, şair ve aydınların zihinlerini meşgul eden "savaş edebiyatı" kavramı etrafında bir dizi yazının da Türk basınında çıktığı gözlenmektedir. (Ulucutsoy, 2018: 1027)

Türklerin harp edebiyatı kavramına yeterince değinilmemesi hakkında öne sürülen bir diğer görüş ise Harun Duman'ın bu hususta kaleme aldığı doktora tezinde karşımıza çıkmaktadır. Harun Duman'a göre, tarihçilerin büyük bir kısmının ortak fikri olarak Türkler neredeyse her yirmi iki yılda bir savaşmış veya savaşmak mecburiyetinde kalmıştır ve bu savaşlar üzücü sonuçlara neden olmasına karşın millî his ve benliğin uyanışında da etkili olmuştur. Buna karşın, savaş tarihi ve edebiyat benzer yoğunluğu gösteremez, zira Yahya Kemal'in de dediği gibi "Türkler destan yaratmaktan destan yazmaya vakit bulamamışlardır."

1912-1913 Balkan Harbi, Osmanlı Devleti'nin siyasi, toplumsal ve kültürel tarihinde derin bir kırılma noktası olarak kabul edilir. Zira bu savaş, yalnızca askerî bir yenilgi değil, aynı

zamanda bir kimlik ve aidiyet krizi olarak da kabul edilir. Çünkü Balkan Harbi, Osmanlı Devleti için askerî sonuçların da ötesinde, devletin çok uluslu yapısının çözülmesini hızlandırmış, Türk aydınında kimlik, aidiyet ve gelecek kaygılarını derinleştirmiştir. Bahsi geçen yıkım, yalnızca tarihsel düzlemde değil, edebî temsil açısından da köklü etkiler yaratmıştır. Bu bağlamda Balkan Harbi edebiyatta da yalnızca tarihî bir olay değil, aynı zamanda ideolojik dönüşüm, toplumsal çözülme ve millî travmanın estetik bir ifadesi olarak konumlanmaktadır. Bir başka deyişle Türk hikâye ve romanı, Balkan Harbi'ni hem tarihî bir felaket hem de “ruhsal travma” biçiminde işlemiş, savaşın izlerini bireysel psikoloji, toplumsal yapı ve ideolojik söylem düzeyinde yeniden üretmiştir.

Çalışmada, söz konusu edebî temsiller Halide Edib Adıvar'ın *Yeni Turan*, Ömer Seyfettin'in *Bütün Hikâyeleri*, Samiha Ayverdi'nin *Mesihpaşa İmamı*, Necati Cumalı'nın *Viran Dağlar*, Zeliha Midilli'nin *Bir Balkan Şarkısı* adlı eserleri üzerinden incelenmiştir. Çalışmada bu hikâye ve romanların tercih edilmesinin ilk sebebi Balkan Harbi'nin Türk milletinin tarihsel belleğinde ve edebî metinlerinde geniş yer edinmesidir. Bir diğer nedeni ise bu metinlerin geçmişten bugüne farklı tarihlerde ve farklı yazarlar tarafından kaleme alınmış olmasıdır. Çünkü bu husus, Balkan Harbi'nin yalnızca bir dönemi veya belirli bir kitleyi değil, Osmanlı'dan günümüze kadar olan tüm dönemleri ve geniş bir kitleyi etkilemiş olmasının temsidir. Söz konusu eserlerde Balkan Harbi bizzat odak noktası alınmıştır. Fakat Halide Edib Adıvar'ın *Yeni Turan* adlı eseri, Balkan Harbi'ni bizzat ele almasa da bahsi geçen harp sonrası ideolojik dönüşümü net bir şekilde yansıttığı için çalışmaya dahil edilmiştir. Ayrıca, çalışmamızda Balkan Harbi'nin işlendiği her eser ele alınmamıştır. Zira bu tür bir tercih çalışmamıza gereksiz bir yük getirecek ve ana eksenden sapmalara neden olabilecekti. O nedenle, temsil kabiliyeti yüksek birkaç eserle yetinmeyi doğru bulduk.

Balkan Harbi'nin Türk edebiyatındaki etkilerine dair çok sayıda çalışma vardır. Balkan Harbi'nin edebî metinlerde kişi kurguları yahut mekân odaklı çalışmalardan farklı olarak bu çalışmada, bahsi geçen harbin farklı perspektiflerden nasıl ele alındığını incelemektir. Çalışmanın bakış açısını oluşturan perspektif, Balkan Harbi'nin birey ve toplum üzerinde ideolojik, psikolojik ve sosyolojik ne gibi etkileri olduğu ve bu etkilerin edebî metinlerde ne şekilde kurgulandığıdır. Bahsi geçen unsurlar tematik olarak ele alınacaktır.

1. İdeolojik Boyut: Osmanlılıktan Türkçülüğe Geçiş

Osmanlı Devleti'nde 19. Yüzyılda başlayan yıkım ve toprak kaybı, arka plana odaklandığında yalnızca ekonomik yahut askerî sürece indirgenemeyecektir. Zira 1789 yılında gerçekleşen Fransız İhtilali ve onun yankıları olan fikir akımları, on dokuzuncu yüzyıldan çok daha önce tüm dünyayı etkisi altına almıştır. Fransız İhtilali'nin doğurmuş olduğu neticelerden en etkilisi hiç şüphesiz milliyetçiliktir. Dolayısıyla bu akım, tüm dünyada olduğu gibi Osmanlı Devleti'nde de karşılığını bulmuş ve “Osmanlı” olma anlayışı yerini “Türk” olma anlayışına bırakmıştır. Fakat bu anlayış değişikliğinde yalnızca “millî devlet” olma arzusu değil, Osmanlı Devleti bünyesinde bulunan azınlık unsurların çeşitli isyanlar çıkarma girişimleri de etkili olmuştur denilebilir.

Ahmet Koçak'ın “Savaşın Gölgesinde Yazılan Hikayeler: Ömer Seyfettin'in Hikâyelerinde Savaşın Yansımaları” adlı çalışmasında belirttiği üzere, Rumeli/Balkanlar “yirminci yüzyılın başlarında Osmanlı coğrafyası içerisinde en karışık ve problemlili bölge”dir. Koçak'a göre, Esasen problem, Balkan Harbi'nin öncesinde, Rusya ve Avrupa ülkelerinin kışkırtmalarıyla farklı milletlerden (Türk, Bulgar, Sırp, Makedon, Arnavut, Boşnak gibi) oluşan bu coğrafyanın karışmasıyla başlamıştı. Ömer Seyfettin ise Balkanlar'daki Osmanlı karşıtı milliyetçilik havasının yakından şahidi olmuştur zira don ve Bulgar komitacıları, sadece bölgede yaşayan Türklere değil, kendi halklarına da zulüm ve şiddet uygulamaktadırlar(Koçak, 2015:640). Bahsi geçen hususta Ömer Seyfettin'in “Hürriyet Bayrakları” adlı hikâyesi dikkat çekicidir. Yazar, bu hikâyeye İkinci Meşrutiyet'in ilan edildiği gün On Temmuz alayının sokak ve caddelerde coşkuyla dolandığını, bu esnada ise Türk gençlerinin ellerinde bayraklarla gülümseyerek onlara baktığını tasvir ederek başlar. Bu millî şenlikte Türk gençlerinin en büyük hayali düşmandan eski yerleri tekrar almak ve düşman unsurlar tarafından “hasta adam” olarak adlandırılan Osmanlı Devleti'ni yeniden güçlenmiş olarak görmektir. Bu törenin ardından başkahraman atıyla yolculuğa çıkar. Yolculuk esnasında karşılaştığı kişi ile konuşması dikkat çekicidir:

Bahsi politikadan açtık. Ben “On Temmuz”un buralarda bile takdir olunduğunu söyledim.

Mülâzım, hayretime canı sıkılmış gibi “Ah ne diyorsunuz? On Temmuz'u takdir etmek...” dedi. Bu da laf mı? Bu bizim en büyük, en şanlı, en âli bir günümüz, en mukaddes millî bayramımızdır. Keşke üç gün olsaydı... Çünkü bir gün bir gece, pek az...”

“Demek On Temmuz'a bu kadar ehemmiyet veriyorsunuz?” diye gülümsedim, iddialarının aksini söyleyerek asabî münâkaşacıları kızdırmak hoşuma gittiğinden ilave ettim: “Hem bu nasıl millî bayram? Hangi milletin bayramı?”

“Osmanlı milletinin...”

“Osmanlı milleti demekle Türkleri mi kastediyorsunuz?”

“Hayır, bütün Osmanlıları...” (Ömer Seyfettin, 2012: 251).

Yazarın bu noktada oluşturduğu diyalogda esas amacının soru sormak olmadığı dikkat çekmektedir. Kendisinin de belirttiği üzere, amacı cevap almak değil, karşı tarafının fikrinin doğruluğunu sorgulamaktır. Bu hususta sohbetin seyri dikkat çekicidir:

“Genç mülâzımın koyu siyah gözlerinde sanki bir taassup ateşi parladı. (...) Birden başlamayarak akli sualciklerle onun halis mantığını şaşırtmağa karar verdim: “Bütün Osmanlılar kimlerdir?”

“Tuhaf sual! Araplar, Arnavutlar, Rumlar, Bulgarlar, Sırlar, Ulahlar, Yahudiler, Ermeniler, Türkler... Hasılı hepsi...” (Ömer Seyfettin, 2012: 25).

Görüldüğü üzere başkahraman, kendi deyimiyle “aklî sualciklerle” mülâzımın bu husustaki düşüncelerini sorgulamasını hedeflemektedir. Nitekim sohbetin devamından da anlaşıldığı üzere, ona göre artık Osmanlı düşüncesinin etkisini yitirmiştir ve bunun sebebi de Rumlar, Bulgarlar ve Sırlar gibi milletlerin artık intikam amacıyla hareket etmesidir. Sohbetin devamında mülâzım, başkahraman ile münakaşa etmek istemediğini belirtir zira düşüncelerinin taban tabana zıt olduğu fikrindedir. Ta ki yolculuk esnasında bir Bulgar köyüne gelene kadar, bu köye tepeden bakıldığında kırmızı şeyler dikkatlerini çeker. Mülâzım bu durum karşısında sevinerek ellerini çırpar zira ona göre bunlar dalgalanan hürriyet bayraklarıdır. Bu sayede, başkahramanın fikirlerinin yanlış olduğu da anlaşılacaktır.

“Körsünüz azizim, bakar körsünüz. Nafile zahmet edip bakmayınız. Hakikatleri görmek istidadı sizde yok. Hâlâ şüphe mi ediyorsunuz? Evet bunlar hürriyet bayraklarıdır. Şu dağ başında kaybolmuş Osmanlı- Bulgar köycüğü On Temmuz’u takdis ediyor. İnanıyor musunuz? Onlar Osmanlı değil midir? Yarın Osmanlı vatanına düşmanlar hücum ettiği vakit sizden evvel onlar koşacaklar, Osmanlılık namına kanlar dökcekler, Osmanlılığı kanlarıyla kurtaracaklar...”

Kendimi tutamadım:

“Bu Bulgarlar ha?”

“Evet, bu Bulgarlar! Bunlar en sadık Osmanlılardır. Komitacılarla hiç münasebetleri yoktur” (Ömer Seyfettin, 2012: 255).

Mülâzımın düşüncesini destekler nitelikte olan bu kırmızı şeyler, ona göre göre On Temmuz’u yani Osmanlı Devleti’ne ait bir bayramı kutlama sevincini yaşayan Bulgar köyünün evlerine, bahçelerine astıkları hürriyet bayraklarıdır. Fakat hikâyenin sonunda köye yaklaştıkça gerçek daha net şekilde kendini gösterir.

On Temmuz bayramını tebci için asılan bayraklara baktım. Bunlar hava aldirmek için güneşe asılmış kırmızıbiber dizileri idi... Alçak kapıdan gözüken kolları sıvalı, pis, sarı, esmer bir kadın hain ve mavi gözleriyle kızdırılmış vahşi bir hayvan gibi bizi süzüyor, etrafımızda havlayan, sıçrayan, deliren köpekleri mahsustan çağırıyordu. Şimdi hürriyet bayrakları sandığı şeylerin ne olduğunu gören mülâzım dudaklarını ısıyor, sapsarı kesiliyordu. Şaşkın bir sesle tarladaki Bulgar’a “Kolay gelsin gospodin!” dedi.

Bulgar hâlâ işini bırakmıyor, başını çevirip bize bakmıyordu. Gene yüzünü çevirmeden sert ve bir küfür kadar çirkin bir şive ile “Neznam¹ Türkçe bre...” diye haykırdı (Ömer Seyfettin, s.257).

Görüldüğü üzere Ömer Seyfettin, “Hürriyet Bayrakları” adlı hikâyesiyle, kendine has ironik bir üslupla Osmanlılık düşüncesinin her ne kadar devam ettirilmeye çalışılsa da geçerliliğini yitirdiği düşüncesini vurgulamak istemiştir. Zira hikâyede bahsedilen Balkanlardaki azınlık milletler artık kendilerini Osmanlı olarak görmemektedir. Bu hususlar, çalışmamızın bir parçasını oluşturan İdeolojik dönüşüm meselesini destekler niteliktedir. Zira, alıntılardan da

¹ Bulgarca: Bilmiyorum

anlaşılacağı üzere, Balkanlar'da temel değişim ideolojik olarak başlamıştır ve bu değişim Osmanlılık'tan milliyetçiliğe doğru seyrederek.

Ömer Seyfettin'in Balkanlar'ı konu edinen hikâyelerinden bir diğeri olan "Primo Türk Çocuğu" da konusu itibarıyla millî şuuru vurgular. Hikâye, Ziya Gökalp'ten alıntılanan epigraf ile başlar "*Vatan ne Türkiyedir Türklere, ne Türkistan, vatan büyük ve müebbed bir ülkedir: Turan...*" (Ömer Seyfettin, 2011: 367). Söz konusu hikâyede İtalyan bir anne ve Türk bir babanın oğlu olan Primo, dokuz yaşında küçük bir çocuk olmasına rağmen Balkan Harbi ile ilgili gelişmeleri yakından takip eder. Zamanla millî şuur ve farkındalık seviyesi artan Primo, geceleri uyumayıp ecdadlarının tarihini merak eder. Araştırmaları ve sorguları neticesinde esas kimliğinin farkına varır ve bu noktadan itibaren millî uyanışı başlar: "Ben Turko, ben Turko... Ben yok İtalyano..." diyerek varlığını idrak eder. (Ömer Seyfettin, 2011: 391) Millî idrakin neticesinde Primo olan adını Türklerin ilk hakani olduğunu öğrendiği Oğuz olarak değiştirir ve İtalya'dan İstanbul'a taşınarak Türk subaylarına yardım eder. Bu hikâyede başkahraman konumunda olan Primo, esas olarak Türk milletinin temsili niteliğinde sayılabilir. Annesinin İtalyan olması, babasının da batı kültürü etkisinde olması sebebiyle öz benliği olan Türklük'ten uzak bir şekilde büyüyen Primo, dönemin atmosferi neticesinde kendi milliyeti ve kültürünü araştırmaya başlar. Bu araştırmalar neticesinde kendi kültürünün değerli olduğu sonucuna ulaşır ve ilk iş olarak adını öz Türkçe seçer. Tüm bunlar, metni kaleme alan Ömer Seyfettin'in ideolojik tutumu göz önüne alındığında tesadüf olmayacaktır. Zira yazar, "Yeni Lisan" adlı makalesinde de vurguladığı üzere öz Türkçe kullanımını teşvik eder. Ömer Seyfettin'in Balkan Harbi hususunda bir diğer öne çıkan özelliği ise yazarın Balkan Harbi'ne bizzat katılmış ve her şeyi birincil kaynak olarak gözlemlemiş olmasıdır. Onun Balkan Harbi'ne dair gözlemleri Hülya Argunşah'ın "Ömer Seyfeddin ve Balkan Günlüğü 'Hâlâ Kendimi Bir Manevraya Gidiyor Sanıyorum" adlı çalışmasında incelenmiştir. Tüm bu hususlar göz önüne alınarak düşünüldüğünde Primo, Ömer Seyfettin için ideal bir Türk genci portresi çizmiştir, denilebilir. Yazar, Primo'nun hikâyesiyle dönemin ideolojik dönüşümünü okura aksettirir.

Osmanlılık düşüncesinin etkisini yitirdiğini vurgulayan bir başka yazar ise *Yeni Turan* adlı romanı ile Halide Edib olmuştur. *Yeni Turan* her ne kadar konusu itibarı ile direkt olarak Balkan Harbine tekabül etmese de bu harbin ve devamında gelişen diğer harp ve durumların neticesinde Osmanlılık düşüncesinin sorgulanmaya başladığından bahseder.

Hakimiyet-i Milliye Osmanlı milleti halitası içinde gayet acayip ve dolambaçlı bir mana alıyor. Bunlardan Rum, Bulgar, Türk, Arap, Arnavut, hepsi başka başka mana alıyor: Rumlardan bir kısmı Yunanistan'a iltihak, Bulgarlar Bulgaristan'a iltihak, Arnavutlar bilmem ne (...) bu kavgalar birçok felakete sebebiyet veriyor. Fakat bu felaketler ve kavgaların da acı olmakla beraber bir dersi bir faydası oldu. Bir an için Türkiye durdu. Önünden açılan yolun hangisinden selamete çıkarım, önümdeki malzemeden hangi tarafın gösterdiği tarzda temel atarsam yapacağım istikbal binası sağlam olur, diye düşünüyor. İşte buraya geldikten sonra bu iki yolu gösteren çocukları da Türkiye'nin önüne geçiyor: benim yolumdan gelersen selamete gidersen, diye haykırıyor. Bunlardan biri Yeni Osmanlılar, biri Yeni Turan (Halide Edib Adıvar, 2023: 39-40).

Halide Edib'e göre hakimiyetmilliye anlayışı Osmanlı Devleti bünyesinde olan bazı milletlerce farklı algılanmış ve bunun neticesinde Osmanlı Devleti için üzücü olaylar hatta felaketler zuhur etmiştir. Fakat bu felaketlerin yanı sıra bir faydası da olmuştur bu olayların, o da sorgulanan Osmanlılık düşüncesinin yerini Yeni Osmanlılık ve Yeni Turan düşüncelerine bırakmasıdır. Bunlar arasından Halide Edib'e göre tercih edilmesi gereken düşünce ise şu ifadelerle belirtilir: "Artık bırakmalı, herkes kendi vilayetinin, herkes kendi ırkının, tarlasının ve şahsının medeniyet ve terakkisinden mesul olsun. Ve artık bırakmalı, herkes kendi, ayrı, küçük memleketini ve ırkını bir müşterek vatan fikri etrafında idareye alıssın" (Halide Edib Adıvar, 2023: 42).

Ömer Seyfettin'in ardından Halide Edib'in de vurguladığı bu fikirler, dönemin koşulları ve fikir ortamı düşünüldüğünde pek şaşırtıcı değildir zira 1900'lü yıllar itibarı ile şekillenen milliyetçilik anlayışı, Balkan Savaşları neticesinde perçimlenmiş ve yankısı etkili bir şekilde yayılmıştır, denilebilir. Bahsi geçen bu hususlar da doğal bir süreç olduğu üzere edebiyatta aksini hissettirmiştir.

2. Psikolojik Boyut: Travma, Yitim ve Kimlik Arayışı

Savaş, yalnızca askerî terminolojide değil, psikolojik terminolojide de üzerinde durulan, araştırılan bir kavram olmuştur. Zira savaşlar, devletleri oluşturan toplumların ve toplumları oluşturan temel unsurlar olan bireylerin üzerinde uzun yıllar etkisi süren ve travmatik durumlara sebep olan bir olgudur. Tarihsel süreç içerisinde savaşlar, psikolojik, sosyolojik ve ekonomik açıdan yıkıcı etkileriyle de yer edinmiştir. Bu etkiler uzun yıllar etkisini sürdürerek önemli değişim ve dönüşümlere yol açmışlardır.

Savaş esnasında yaşanan hadiseler, yoksulluk, işkence, korku, panik, kayıp, yas ve göç gibi önemli değişimlere kapı açtığı için bu süreç bireyler tarafından travmatik yani psikolojik yıkımlara sebebiyet verir. Bu travma ve yitim neticesinde bireyler varoluşsal krizler yaşar ve özellikle de göç, yerinden edilme gibi hadiseler nedeniyle uzun yıllar hatta nesiller boyu süren kimlik arayışına kapılırlar.

Varoluşsal sancı yahut krizler, Cengiz Karataş'ın kaleme aldığı üzere, “köklerinden kopmuş(...) temelini yitirmiş, geçmişe tarihe güvenini kaybetmiş(...), toplumda yabancılaşmış(...), mutsuz, huzursuz insan varlığını dile getiren” hadiselerdir. Bu hadiseler, kendiliğinden değil, “toplum içinde yaşayan bireyin tehdit altında olduğu”, travmatik yani “kendi kendini yitirmek tehlikesinin baş gösterdiği yerde” ortaya çıkmaktadır. Bu dönemler, “ellikle savaş ve bunalım ertesi yılları bu çıkışın keskinleştiği, göze battığı dönemlerdir” (Karataş, 2021: 2466). Bahsi geçen travmalar ve etkileri hakkında detaylı bilgiyi Yener Özen şu sözlerle aktarır:

Yaşamda izi silinemeyen ağır olaylar büyük korkuların, çaresizlik ve güçsüzlük duygusunun ortaya çıkmasına neden olur ve travmayı yaşamış kişilerin duygularını, düşüncelerini ve ruhsal durumlarını uzun süre etkisi altına alır. Bu tür olaylar “travmatik durum” veya “travma” olarak adlandırılır. Bir travma sonrasında insan ruhsal, kısmen fiziksel yaralar alır. Travmayı yaşamış kişinin dünyası değişir, artık hiçbir şey eskisi gibi gelmez ona. Fiziksel yaralar görülebilir ve doktorlar tarafından tedavi edilebilir. Buna karşın ruhsal yaralar görülmez ve bu nedenle sıklıkla tedavi edilmezler. Bu, travmayı yaşamış kişilere büyük acılar verir; örneğin gerginliğe, ağrılara, uyku bozukluğuna, korku durumlarına veya depresyona neden olur (Özen, 2017: 104).

Edebî metinler her ne kadar kurgusal boyutlarıyla ön plana çıksalar da mimesis yahut katharsis gibi kavramlarla incelendiklerinde bireyin, toplumun, zamanın ve mekânın en derin izlerini içlerinde görmek mümkün olacaktır. Zira bir edebî metin, ortaya çıktığı toplumun kimliğinden ve tarihinden bağımsız düşünülemez, hatta bu unsurların ürünüdür denilebilir.

Balkan Harbi, yankısı her dönemde olduğu gibi günümüz edebî metinlerinde dahi hissedilen tarihî / toplumsal bir hadisedir. Türk milletinin “millî şuuru”nda yer edinen bu savaşın edebiyatımızda aksini hissettirmesi olağandır. Zira bu savaşla birlikte, Osmanlı Devleti'nde büyük bir moral bozukluğu yaşanmış ve savaştan sonra âdeta “millî yas” hissedilmiştir. Öyle ki bu savaş, “Türk tarihine ‘*Balkan Felaketi*’ ya da ‘*Balkan Acısı*’ olarak geçer.” (Gönen, 2025: 168) ve “Bu felaketin sonucunda kaybedilen vatan topraklarının yanı sıra yüzbinlerce Müslüman Türk, vatanında hunharca katledilir, işkenceye tabi tutulur ve yine

yüz binlercesi vatanını perişan halde ve büyük üzüntü içinde terk etmek zorunda kalır.” (Gönen, 2025: 168)

Balkan Harbi'nin bu denli psikolojik bir yıkıma sebep olmasının nedenlerinden biri, savaş öncesi Balkanlarda yaşayan farklı milletlerin barış ve huzur içinde olmalarıdır. Bu hususa Necati Cumalı'nın *Viran Dağlar* adlı romanında şu sözlerle değinilir:

Makedonya her dilden, her dinden insanın karıştığı bir bölgeydi o dönemde. Dilleri Türkçe, Rumca, Bulgarca, Sırpça, Arnavutça, Çingenece; dinleri Müslüman, Ortodoks, Uryani, Musevi her ne olursa olsun, tanıştığı dostluk gördüğü her insana sevecen yaradılışıyla içten gelen bir karşılık verdi. Makedonya'da konuşulan dillerin hepsini az ya da çok bilirdi. Rumcası iyi sayılırdı. Bulgarcası, Arnavutçası orta, Sırpçası zararsızdı. Genç yaşta, hemen hemen her köyde, her kasabada genç ya da yaşlı, kadın ya da erkek çok sayıda değişik dostlar edindi, nereye gitse yabancılik çekmez oldu, kolaylıkla akla gelebileceği gibi değişik gönül serüvenleri yaşadı Aşağı Makedonya'da. (Cumalı, 2008: 61).

Gerçek bir hayat öyküsünden, hatta Necati Cumalı'nın kendi akrabasının hayat öyküsünden esinlenerek kaleme aldığı *Viran Dağlar*'ın başkahramanı Zülfikar Bey, Makedonya'da yaşayan bir Türk beyidir. Buna rağmen bölgede yaşayan diğer milliyetlerin de dillerini konuşabilmektedir. Romanda çizilen tasvirde, farklı milliyetler veya din mensupları bu bölgede birbiri ile dostane ilişkiler kurmakta ve bir sorun olmadan yaşamaktaydılar. Hatta her şey o kadar yolunda gitmektedir ki Osmanlı bölgede azınlık unsurların bir isyan başlatacağı haberlerine hiç ihtimal vermemişler ve biraz da bu nedenle yenilgiye uğramışlardır.

Ayrımda olmadan eski sevinçli günlerinin bittiğini kabullenmişlerdi. Bekledikleri yeni acılar, yeni düş kırıklıklarıydı hep dalıp gittikleri ovada yol alan, kapılarını çalmak için yaklaşan... Haberler nereden kaynaklanıyor, nasıl o kadar çabuk en küçük köylere kadar yayılıyor, açıklanması kolay bir olay değildi, ama yıl başından beri bütün Makedonya'da üç beş kişinin bir araya geldiği kahvehanelerde, Pazar yerlerinde, Sırplarla Bulgarlar arasında barış görüşmeleri yapıldığı konuşuluyordu. (Cumalı, 2008: 132).

Bu noktadan itibaren, Makedonya'da yaşayan Türkler artık hiçbir şeyin eskisi gibi olmayacağını algılamaya başladılar zira haberlerde Bulgarlar ile Yunanlar arasında barış görüşmeleri yapıldığı söyleniyor ve bu anlaşmaların neticesinde Kuzey Makedonya Sırpçılara, Güney Makedonya ise Bulgarlara veriliyordu. Şaşkınlığın esas sebebi ise şuydu: Bu yerler henüz Osmanlı yönetimi altındaydı yani bu, iki devletin Osmanlı'ya karşı bir savaş hazırlığı içinde olduklarını işaret ediyordu. Tüm bu hadiseler Türkler tarafından korku ve üzüntü içinde takip ediliyordu, aynı zamanda millî hislerin uyanışına da zemin hazırlıyordu. Bu hususta Zülfikar Bey ve annesi Saliha Hanım'ın konuşması dikkat çekicidir: “Düşünsene, topu topu kırk hanelik köy Gorička. Otuz hanesi Türkse, dört hane Rum, iki hane Bulgar, dört hane Arnavut aramızda. Komşularımız onlar! Bayraklarımız ayrı, çarşımız, çeşmelerimiz bir! Bunca yıl birbirimize tek eğri söz etmeden yaşadık! Yakışık alır mı? Komşularımız kırılır, ürker.” (Cumalı, 2008: 149). Zülfikar Bey'in evinin penceresine Osmanlı bayrağı asma isteği annesi Saliha Hanım tarafından reddedilir. Çünkü Saliha Hanım bunun komşuları tarafından bu durumun yanlış algılanacağını ayrımcılığa ve üzüntüye sebebiyet vereceğini düşünür. Fakat köy meydanına çıktığı zaman karşı taraf açısından durumun aynı olmadığını farkına varır.

“Köyün bütün Türk erkekleri içerdeydi, tek Rum, tek Bulgar olmadığı dikkatini çekti. Sanki Bulgar ya da Rum komşularından bir ikisi ile karşılaşacakmış duygusu vardı içinde kahveye girerken. Hemen her gidişinde kahvede karşılaştıkları Dimitri, marangoz Angel her akşam oturdukları köşede değildiler. Çok sevdiği, babacan ahbablarıydı ikisi de. O güne kadar birinin Rum, öbürünün Bulgar olduğu hiç geçmemişti aklından. Bir sızı geçti yüreğinden. (Cumalı, 2008: 149).

Romanın bu toplumsal dönüşümü ele alması, savaşın yarattığı toplumsal kırılmanın bireyler üzerindeki kırılma etkisini, hayal kırıklığını ve varoluşsal sorgulamayı içermesi yönünden

önemlidir. Zira bu tablo karşısında Zülfikar Bey, daha önce üzerinde durmadığı aidiyet ve kimlik konularını irdelemeye başlar ve toplumsal çözülmenin her ne kadar Türkler tarafından olmasa da azınlık milletler tarafından oluşturulmaya başlandığına şahit olur. Zamanla çözülme yerini şiddet ve vahşete bırakır ve yüzyıllarca hafızalardan silinmeyecek travmatik, acı hadiseler yaşanır.

Balkan Savaşı üstüne yazılanlar ürkütücüdür. Kitaplara geçmeyip de savaştan sağ çıkanların anlattıkları daha da inanılmaz gelir savaş nedir görmeyen insanlara. İlk silahlar patladıktan sonra akıllar durdu, yaptığını ettiğini bilmez ölçemez oldu silah seslerini duyanlar. Kan tutmuştu ordudakilerle birlikte sivilleri de. Çok kan döküldü cephelerde. Cephelerden daha çok cephe gerisinde can aldı savaş. Büyük, küçük, kadın, çoluk çocuk, yaşlı demeden binlerce kişi süngülendi, ateşe verilen evlerinde öldü. Savunmasız kadınların ırzlarına geçildi. Göç yollarında vurulmuş, düşmüş ölü anaların memelerini emmeye çalışan bebeler, üstlerinden geçip top arabaları tekerleklerinin ezdiği dağıttığı beyinler, karlara saplanara ayakta donmuş kalmış atlar, insanlar, üst üste cesetlerle dolu hendekler görülüyordu. Çok gözyaşı döküldü, çok yoksulluk çekildi... (Cumalı, 2008: 225).

Görüldüğü üzere savaştan yalnızca askerler değil, masum insanlar da etkilenmiştir. Şehit olan askerlerin yanı sıra masum siviller de hedef alınır, kadın, çocuk ve yaşlı birçok insan türlü işkencelerle öldürülür. Vahşetin boyutu oldukça büyüktür ve toplumsal/bireysel bellekten çıkmayacak seviyede travmatik olaylara yol açmıştır.

Balkan Harbi'nin konu edinildiği bir diğer roman Samiha Ayverdi'nin kaleme aldığı *Mesihpaşa İmamı*'dir. Yazar bu romanda, Balkan Harbi'nde Osmanlı Devleti'nin yenilgisi ve sonrasında Balkanlarda bulunan Türklerin gördükleri baskı ve zulüm neticesinde ana vatan olarak gördükleri İstanbul'a göçlerini konu edinir. Bu göç o denli büyüktür ki Balkanlardan gelen Türkler aşıkları zorlu yollar ve şartlar neticesinde yoksulluk, bulaşıcı hastalık gibi birçok zorlukla baş etmeye çalışmışlardır. Romanın esas ele aldığı sorun ise barınmadır. Kalacak yerleri olmayan bu insanlar, İstanbul'da bulunan Mesihpaşa Camii'sine sığınır. İçerisinde buldukları ortamda barınma, sağlık, beslenme ve ekonomik sorunlar yaşamaktadırlar. Bu nedenle büyük bir hayal kırıklığı ve psikolojik çöküş yaşamışlardır. Bu nedenle sık sık geçmiş güzel günlerini yâd ederler. Onlardan biri de Pembe Hanım'dır:

Odadan içeri girdiği zaman Pembe Hanım'ı gençlere Eski Zağra'nın düğünlerini anlatır buldu. Halbuki onu asıl coşturan, cenk ve hamaset hikayeleriydi. İhtiyar kadın, alınına o muhacir damgasını vuran muharebe lafı açılır açılmaz, uzun yılların basamaklarını bir solukta tırmanarak geçip gençliğinin tahtına oturur ve işte oradan, hafızasını zorlamaya lüzum göstermeyen bir kolaylıkla bütün bir boğuş faciasının çizgilerini sıkıntısız, zahmetsiz ortaya dökerdi. (Ayverdi, 2015: 74).

Göç eden yahut genellikle zorunlu göç ettirilen bu insanlara verilen ad "muhacir"dir ve bu adlandırma onlar için üzücü bir damga olarak görülür. Zira kendilerini yenilmiş değil, eski haşmetli günlerinde görmeyi arzu ederler, bu sebeple camide sık sık eski güzel günlerin bahsi açılır.

Bütün aile ve kendisiyle dostluğu olan herkes Rumeli, Türk hakimiyetinden çıkmadan evvel, düşmanın, her köşeye diktiğimiz medeniyet meş'alemizi nasıl söndürdüğünü, mekteplere, medreselere, harsa, irfana, şuura, sanata, hulasa bütün bir medeniyete, bir manevi hayat silsilesine nasıl inceden inceye suikast edilmiş olduğunu, bir tarih yaprağından daha canlı olarak ondan duyup öğrenmişti. (Ayverdi, 2015: 74).

Eski güzel günlerde, yani Türkler'in Rumeli'ye hâkim oldukları zamanlarda Rumeli'de medeniyet, irfan, hars gibi olumlu unsurlar hâkimken düşman unsurların gücü ele geçirmesiyle geriye yalnızca korkunç zulümler ve travmatik hatıralar kalır:

Yine bu dudak, işin kan dökücülük, zulüm ve işkence taraflarını da öyle acı çekmiş bir belagatle anlatırdı ki, dinleyenler, düşmanın, boğazlanmış vatandaşların kulaklarından

yapılmış gerdanlıklarla sokak sokak dolaştıklarını, mızrak ucundaki çocuk cesetlerine, sarhoş düşman askerlerinin, emmesi için kesilmiş kadın göğsü ikram ettiklerini, ihtiyar kadınları çirilçiplak soyup pörsük derilerine, kabukları çatlatılmış cevizler sıkıştırarak dipçik tehdidiyle çifte telli oynattıklarını adeta iştmez de görürlerdi. (Ayverdi, 2015: 74)

Görüldüğü üzere, Mesihpaşa Camisi'nin İmamı Hâlis Efendi, muhacirler tarafından anlatılan hadiselerin ne denli korkunç ve acı olduğunu şaşkınlık içerisinde dinler. Türkler'e yapılan eziyetlerin hayallere sığmayacak büyüklükte olduğunu sarf edilen "kan dökücülük" kavramıyla belirtir.

Bu gibi bulgulardan yola çıkılarak denilebilir ki edebî metinlerde savaş, bireyin ruhsal dünyasında yarattığı derin sarsıntılarla da işlenir. Yaşamış oldukları eziyet, uzun yolculuk, göç gibi hadiseler sonucunda bireyler psikolojik yıkıma uğramış, travmatik anılar belleklerinde uzun yıllar yer edinmiştir. Tüm bu süreç sonucunda ait oldukları mekândan göç etmek zorunda kalmış oldukları için de "aidiyet krizi" yaşamışlardır. Zira artık Balkan Türkleri kimlikleri yerini "muhacir" adlandırmasına bırakmıştır. Dolayısıyla bu hususlar edebiyatta da yankısını göstermiş ve kaybedilen topraklar, kaybedilen evler ve geçmişe duyulan özlem, karakterlerin iç dünyasında bir boşluk hissi yaratmıştır. Tüm bunların neticesinde denilebilir ki savaş, bireyin benliğini parçalayarak onu hem geçmişle hem de yeni kimliğiyle yüzleşmeye zorlamıştır.

3. Sosyolojik Boyut: Göç, Yoksulluk ve Toplumsal Çözülme

Göç, bir yerden başka bir yere gitmek yani mekânsal değişim olarak düşünülse de yalnızca mekânı değil, bireyi, toplumu ve onlara dair hemen her şeyi etkileyen bir faktördür. Kavram olarak anlamını araştıran Recep Özkan'ın kaleme aldığı bilgilere göre ise, göçün farklı bilim dallarında farklı tanımları vardır. Eski dilde göç hicret kavramıyla açıklanır ve göç edenlere muhacir adı verilir (Özkan, 2019:128). Yine, Özkan'ın aktardığına göre:

Türk Dil Kurumu sözlüğü ve Onuncu kalkınma planında (2014); ekonomik, toplumsal veya siyasi sebeplerle birey veya toplulukların bir ülkeden başka bir ülkeye, bir yerleşim yerinden başka bir yerleşim yerine gitme işi olarak tanımlanmaktadır. Bir başka tanımda ise kişilerin; yaşadığı coğrafi mekânı, kendilerine has sebeplerle sürekli veya geçici olarak yerleşmek düşüncesiyle terk ederek yeni bir mekâna yerleşmesi olarak ifade edilmektedir (Özkan, 2019:129).

Tarihsel bağlamda, göç adı verilen hadise geçmişten günümüze farklı nedenlerle varlığını sürdürmüştür. Dolayısıyla göç, dünya tarihinde yerini koruyan ve süreklilik arz eden bir kavramdır. Bunun yanı sıra insanları derinden etkileyen ve kimi zaman travmatik boyutlara yol açan bir hadisedir de. Göçün travmatik etkisinin yanı sıra, insanların ait olduğu topraklardan kopup veya koparılıp hiç bilmediği diyarlara gitmesi hem göç eden kişiler için hem de göç edilen bölgede yaşayan kişiler için sosyolojik farklı boyutlar barındırır. Zira bahsi geçen yer değiştirme hadisesi aidiyet kriziyle birlikte bir tür kayıp/yitim hissini de beraberinde barındırır. Ait olunan topraklardan kopuş, yeni topraklara, insanlara ve dolayısıyla da kültüre adaptasyonu da gerektirdiği için bocalamaya neden olmuştur.

Göç ile birlikte yüzyıllardır ait oldukları topraklardan ayrılmak mecburiyetinde kalan insanlar, gerilerinde yalnızca manevi unsurları değil, maddi unsurları da bırakmışlardır. Bunun neticesinde uzun ve çoğu zaman çetin geçen yolculukta yiyecek, barınma, ısınma gibi temel ihtiyaçlarını karşılayamamışlardır. Keza yolculuk bittiğinde yani nihai topraklara eriştiklerinde de yerleşme ve adaptasyon sürecinde yiyecek, barınma ve ısınma gibi sorunlar varlığını sürdürmüştür.

Göç hadisesi ve göçmenler hakkında Hatice Gündoğan'ın ilgili aktarımı dikkat çekicidir:

“Osmanlı Devleti’nde 18. yüzyıldan itibaren önemli sorun oluşturur. 19. yüzyılın sonlarına kadar çeşitli nedenlerle Balkanlar’dan, Kırım’dan, Kafkasya’dan, Türkistan’dan ve diğer Türk ülkelerinden Osmanlı Devleti’ne çok sayıda göç olur. Bu göçmenlere, özellikle Trablusgarp ve Balkan Savaşlarında alınan yenilgiyle birlikte gelenler de eklenince sayı giderek artar. Kaynaklarda baskılar sonucunda beş yüz bin Türk’ün ya katledildiği veya açlık ve hastalıklarla kırıldığı, bir milyon ahalinin de göç etmek zorunda kaldığı ifade edilmektedir. Bir başka çalışmada da 1821-1922 yılları arasında savaş ve göç sebebiyle Müslüman nüfusun dörtte birinin kaybedildiği belirtilmiştir. (McCarty, 2014, s. XVII) Bu rakamlar, savaş ve göçlerin demografik ve sosyolojik açıdan ne kadar önemli olduğunun göstergesi olarak da değerlendirilebilir (Gündoğan: 2017: 355).

Tarihimizdeki önemli göç hareketlerinden biri ise Balkan Harbi’nden sonra meydana gelmiştir. Balkan Harbi neticesinde, bahsi geçen bölgedeki azınlık unsurların etnik ve dinî baskı ve eziyetleri sonucunda göç etmek zorunda kalan yahut ettirilen Türk halkı, Rumeli’nden Anadolu’ya doğru uzun ve çetin bir yolculuğa çıkmışlardır. “Balkanlar’da Türk ve Müslümanların yaşadığı hemen her ülkeden Türkiye’ye kitlesel göçler yaşanmıştır. Ancak söz konusu bölgelerin ve Balkanlar’ın, Anadolu’dan Türkmen gruplarının gelerek yerleştiği topraklar olduğu dikkate alındığında, bu göçleri hareketlilik tipi açısından kısmen de olsa “vatana-dönüş” veya “dönüş-göçü” diye nitelenmek mümkündür” (Acer, 2015: 339-340).

“Balkan ve 2.Dünya Harbi’nin sonunda bu muhacirlerin büyük bir kısmı Türkiye’ye göç etti ve bunlardan boşalan evlere Makedonlar yerleştirildi. Daha sonra da Avusturya’nın Bosna Hersek’i ilhak etmesini kabullenemeyen birçok Boşnak gerek bu dönemde gerekse Balkan Harbinden sonraki Yugoslavya döneminde anavatan olarak gördükleri Türkiye’ye göç etmeye devam etmiştir.” (Gönen, 2025: XV).

Balkan Harbi neticesinde meydana gelen göç dalgası o kadar kuvvetliydi ki birçok kaynağa göre bu göç, Avrupa tarihinde yer alan en büyük göç süreçlerinden biri olmuştur. Hatta bu konuda “*Mustafa Kemal Atatürk’ün 23 Eylül 1923’te Hakimiyet-i Milliye gazetesine verdiği demeç ilgi çekicidir.*

‘Asırlardan beri düşmanlarımız Avrupa kavimleri arasında Türklere karşı kin ve husumet fikirleri telkin etmişlerdir. Batı zihniyetine yerleşmiş bu fikirler hususi bir zihniyet meydana getirmiştir. ...Avrupa’da Türk’ün her türlü terakkiye hasım bir adam olduğu, manen ve fikren gelişime gayri müsait bir adam olduğu zannedilmektedir.’ (İkincil Kaynak: Saray’dan Akt. Ağanoglu, 1999: 12).

Balkanlarda yaşayan Türkler, geçimini genellikle çiftçilik yahut hayvancılıkla sağlamaktaydılar. Hatta Ulucutsoy’a göre, “bir diğer göç ettirilme sebebi ise Türk ve Müslümanlar o zamanlarda ekonominin ve üretimin en önemli aracı olan toprağa ve çiftliklere sahip buldukları için bu mülklerden koparılmaları gerekiyordu.” (Ulucutsoy, 2018: 13). “Göç ile birlikte bu varlıkları da gerilerinde bırakmak zorunda olduklarından maddî zorluklar çekmiş ve yoksullukla mücadele etmişlerdir. Bu hususta Necati Cumalı’nın *Viran Dağlar* adlı eseri dikkate değerdir. Bu romanda yazar, gerçekliği kurgulamış yani aynı zamanda akrabası da olan Goriçkalı Zülfikar Bey’in hayatını kaleme almıştır. Roman, Osmanlı Devleti’nin dağılma sürecini anlatarak başlar ve buradan Balkanlarda yaşanan elim hadiselerle değinir. Goriçkalı Zülfikar Bey, bölgenin en varlıklı çiftçileri, bir nevi toprak ağası olan Goriçkalı Rıza Bey’in yegâne oğludur.

Makedonya’nın güneydoğusunda, Kastorya ile Noylan gölleri arasında, büyüklü küçüklü yarım düzine köy, Goriçka beylerinin toprakları içinde kalırdı. İki göle karışan çaylar, ırmaklarla sulanan o bereketli toprakları beylüğünü, Padişah II. Murat, ailede adı unutulmayan büyük babaları Seyit Ali Bey’e, Kosova Meydan Savaşı’nda gösterdiği büyük yararlıkların karşılığı olarak bağışlamıştı. Seyit Ali Bey, boyarlardan kalan büyük bir konağı seçerek Goriçka’ya yerleşince, aile dört yüz yıl boyunca, Güney Makedonya’da Goriçka Beyleri olarak anıldı. (Cumalı, 2008: 31).

Gerçek hayat hikâyesine dayandığını daha önce belirttiğimiz *Viran Dağlar* adlı romanda, Türkler'in bahsi geçen bölgede dört yüz yıl boyunca hüküm sürdüğüne ve bu toprakların hak edilerek kazanılan topraklar olduğuna vurgu yapılmıştır. Bu zamana değin sulh içinde, herhangi bir taşkınlık yaşamadan bir arada yaşayan toplum, yeni gelişmelerle çözülmeye başlar. “Zor günler bekliyordu Zülfikar Beyi! Rumeli çocuklarını! Makedonya'da kâfirler azmışlardı. Yüzyıllardır Rumeli'ne hakkı, adaleti, Allah korkusunu getiren padişahımız efendimize baş kaldırıyorlardı. Makedonya dağları Osmanoğullarını, beş yüz yıldır soy ürettikleri topraklarından söküp atmak için seferber olmuş çetelerle doluydu.” (Cumalı, 2008: 33) Bu çözüme Türkler tarafından şaşkınlık ve hayal kırıklığı ile karşılanır çünkü romanda vurgulanan bir diğer husus ise geçim kaynağının çiftçilik olmasıdır ve gündelik, sade hayatlarını çiftçilikle sürdüren bu insanlar sessiz, sakin yaşam biçimine alışkındır.

“Küçük köylerde yaşayan kırsal kesim insanların eline pek az kitap, gazete geçer. Önemli denecek okul eğitimi görmemişlerdir. Bilgilerini ilerletmek için okumak, daha başka kültür etkinliklerinden yararlanmak olanakları yoktur. Buna karşılık durgun arayışları içinde uzun uzun düşünebilecek zaman bulurlar. Günlük işleri çabuk biter, uzayan işleri genellikle düşünmelerine engel olmaz. Çift süren bir kır insanı, ağır ağır ilerlemelerine adım uydurarak öküplerini izlerken bir yandan da düşünür. Odun yarar, harman kaldırırken de düşünerek oyalanır. (Cumalı, 2008: 13).

Küçük bir vilayette, çiftçilik yaparak geçimini sağlayan bu insanların tahsil durumu olmamasına rağmen vatan bilinçleri yüksektir. Nitekim romanın başkahramanı olan Goriçkalı Zülfikar Bey de genç yaşına rağmen Osmanlı Devleti'nin bu zor zamanlarının farkındadır ve değişim yahut dağılma sürecini yakından takip etmektedir. Savaş neticesinde yenilginin ardından Türklere karşı eziyet her geçen gün şiddetini artırır. “Fransızlar girdikleri Makedonya kentlerinde, eli kolu sağlam, başlarına dert açabilecek gibi gördükleri her Türk'ü her Bulgarı tutukladılar. İşkenceler uygulayarak sorguya çektiler. Savaş yasalarına göre kurulan özel mahkemelerde, kısa yargılamalardan sonra, suçlu saydıklarını kurşuna dizdiler.” (Cumalı, 2008: 15). Bu zamana değin, kardeş olarak gördükleri insanların tutumundaki değişim her geçen gün şiddetini artırır ve artık hiçbir şey eskisi gibi olmayacaktır:

1916 Ağustos'u'nun 26'sı idi o gün. İki yıldır savaş vardı dünyada. Son aylarda atla gidilirse dört beş saat çekecek kadar yakınlarına sokulmuştu savaş. Biliste'de değişen bir şey yoktu görünürde. Balkan bozgunundan sonra Osmanlı padişahından kopmuş, Arnavutluk'a bağlanmışlardı. Ayrımında oldukları bütün değişiklik, Osmanlılar artık asker toplamıyordu köylerinden. Yeni devletten Arnavutluk'un bekçisi jandarması ise henüz görünmemişti. (Cumalı, 2008: 7).

Roman, Balkanlarda bir vilayet olan Biliste'nin artık Osmanlı Devleti'nin değil, Arnavutluk'un yönetiminde olduğuna askerî açıdan çizdiği tabloyla değinerek başlamıştır. Ardından, Kosova'da yaşanan bozgunu karabasan olarak niteleyerek yarattığı etkinin korkunçluğunu vurgulamıştır. Bu bozgunun sebebini ise şu cümlelerle açıklar:

Genç subaylar haklı çıktı. Sırpalar üç gün içinde toparlandılar. Yeni birliklerle güçlenerek saldırdılar. Onlardaki toplar bizde yoktu.. Bir gün içinde çökerttiler Şabanların tuttıkları cepheyi. Top mermilerinden bir sağanaktı boşanan. Kollar, bacaklar, kopuk başlar savruluyordu havada. O kargaşa içinde “Kaç” borusu duyuldu. Başlarındaki subaylar kaçanları Pirlitepe- Manastır yolu üzerindeki dağlık bir bölgede toparladılar. Tutuştukları yeni savaşa, Sırpaların elindeki 75 mm'lik Fransız toplarının ateşine bir gün dayanabildiler. (Cumalı, 2008: 7-8).

Osmanlı, azınlık unsurların Balkanlar'da bir isyan hazırlığı içerisinde olabilecekleri hadisesine pek ihtimal vermemektedir. Biraz da bu sebeple herhangi bir önlem veya hazırlık süreci içerisine girmemiştir. Hatta bu hususa *Balkan Harbi Hatıraları* adlı eserde değinilir, Osmanlı'ya göre Balkanlar'da Osmanlı'ya karşı ittifak olması imkânsız denilecek seviyededir. Savaştan sonra da bu hadiseye anlam verilememiştir. “Arkadaşı: “Bu savaş bitti, yenildik”

diyordu. “Manastır’da emirlerine uysak toplansak da boşuna; Zeki Paşa kırdırdı bizi; onlarda bu Fransız topları, bizim başımızda Zeki Paşa varken kazanamayız!” (Cumalı, 2008: 8).

Balkanlarda Osmanlı’nın yenilmesinin bir diğer sebebi olarak *Viran Dağlar* adlı eserde, Fransızların azınlık unsurlara silah ve cephanelik yardımı yapmış olması belirtilir. Teknolojik olarak üstün silahlarla baş etmek mümkün olmamıştır.

Savaş sonrası sosyolojik yıkım etkisini hızlı bir biçimde gösterir. İlk zamanlar Osmanlı Devleti’nin geri gelip galibiyet kazanacağını uman Türkler, zamanla bunun mümkün olmadığını görmüştür. Üstelik toplumsal kriz etkisini giderek artırır, ayrışma çoğalır ve Türkler üzerinde baskı artar. “Osmanlılar geri gelecek diyenler de vardı, Osmanlılar buralardan sürüldü, bir daha dönüp gelemez, kalanları gidecek diyenler de...” (Cumalı, 2008: 8). Neticede daha fazla zulme dayanamayan Türkler ana vatanına dönme kararı alır.

Bütün bu olanlar, yeni sonuçlar yarattı özellikle Makedonya Türkleri arasında. Doğup büyüdüleri topraklar üzerinde günlerinin dolduğuna karar verebilenler, İstanbul’a, İzmir’e, Anadolu’nun başka yerlerine göç etmeye başladılar. Makedonya’dan kopamayanlar, kendilerini kanlarıyla, canlarıyla Makedonya’ya bağlı duyanlar arasında yaşlı kuşaklar ile gençlerin tutumları ayrıldı. (Cumalı, 2008: 73).

Tutum ayrılıklarına rağmen savaş sonucu göç kaçınılmaz bir hâl almıştır. Bu nedenle genç, yaşlı, kadın, çocuk demeden hayatta kalmayı başarabilenler ana vatan olarak gördükleri topraklara göç etmek üzere uzun bir yolculuğa çıkarlar fakat bu yolculuk beklenildiği kadar kolay geçmez:

Ancak bu asude hayat Balkan Harbi nedeniyle mazi oldu, hatıraya tekabül etti. İmparatorluğu parçalamak ve Rumeli’deki topraklardan nasiplenmek için birbirini yiyen ve vizi de yok etmeye çalışan yağmacılar yüzünden, bu ailenin kimi üyeleriyle beraber, payitahta, yani o zaman Konstantiniyye dediğimiz İstanbul’ a göç ettik. Çok acı günler yaşadık, dayanılmaz zulümlere şahit olduk, tarifsiz üzüntülere gark olduk. Gün görmüş eyyam sürmüş bu ailenin her bir ferdi, gün geldi büyük ıstırapların sahibi oldu. Ancak aynı hayatı yaşasaydınız tekrar onlarla hicret eder miydiniz dersanız, size hiç tereddütsüz, elbette, derim. (Midilli, 2003: 9).

Zeliha Midilli’nin *Bir Balkan Şarkısı Saranda* adlı romanında da ele alınan konu Balkan Savaşı sonrası göç ve bunun toplumsal ve bireysel bellekteki etkisidir. Bu romanda da dikkat çeken husus, gerçek hayat hikâyesinin kurgulanmasıdır. İstanbul’a göç acı günler ve zulümlerin neticesidir. Yoksulluk ve toplumsal çözülme temi bu romanda da görüldüğü üzere ele alınmıştır. Romanda vurgulanan bir diğer ortak tem, savaş öncesi farklı milliyet ve dinden insanın barış içerisinde, sorunsuz yaşamasıdır.

Saranda’ da Arnavut nüfusu daha fazlaydı, ancak, Osmanlı’nın diğer bölgelerinde olduğu gibi, burada da her milliyetten ve dinden insan sulh içinde yaşardı. Menşeleri başka başka olsa da Sarandalılar, esas milliyetlerini hiç akıllarına getirmezlerdi. Onlar Osmanlı’nın farklı dinlere mensup vatandaşlarıydı. Fransız İhtilali’nden sonra Avrupa’da güçlenen milliyetçilik akımları, uzun seneler Sarandalılar için meçhul kalmış, belki de bu sebepten birbirleriyle pek fazla cenkleri olmamıştı. (Midilli, 2003: 9).

Fakat Fransız İhtilal sonrası Avrupa’da yankı uyandıran milliyetçilik akımları, uzun bir zamanın ardından bu diyarda da etkisini göstermeye başlamıştır. Buna rağmen, romanda vurgulandığı üzere aykırılık çıkaranlar halkın büyük kısmı değil, toplumda kriz ve çözülme yaratmaya çalışan farklı emellerde birkaç insandır:

Kötü Eşref çarşının mihrakındaki mermer sütunun üzeri ne çıkmış nutuk atarak halkı kıskırtmakla ve isyana davet etmekle meşguldü. Her defasında yapacak bir başka kötülük bulurdu. Fakat kasabadaki birkaç saftirik kişiden başka dinleyici bulamamıştı:

- Apostol Margarit ne dedi; "Ulahlarla beraber biz Arnavutlar, Balkanlar'ın en kadim milletiyiz ve bu toprakların esas sahibiyiz. Bu coğrafyada Yunanlılardan bile daha eskiyiz. Onlar, Mısır'dan ve Fenike'den bu topraklara göç eden muhacirlerdir. (Midilli, 2003: 98).

Kötü Eşref adlı roman karakteri, Arnavutları Balkanlar'ın kadim milleti olarak nitelendirirken Türkleri "muhacir" sıfatıyla anarak toplumda çözülme ve ayrışmayı amaçlayan konuşmalar yapmakta, buna rağmen fikirleri birkaç kişi haricinde halk nezdinde pek rağbet görmemektedir. Birkaç zaman sonra, Türklere atılan iftiralar ve azınlıkların da bu iftiralara itibar etmesi neticesinde çözülme yaygınlaşmaya başlamış ve bunun sonucunda göç kaçınılmaz olmuştur.

Balkan Harbi'nden sonra yaşanan göç hareketine romanında yer veren bir diğer yazar olan Samiha Ayverdi de *Mesihpaşa İmamı* adlı eserinde göçün büyüklüğünü ve insanlar üzerindeki etkisini şu tasvirlerle kaleme almıştır:

Artık Selanik, Manastır, Üsküp, Serez, hulasa bütün bir Rumeli, kan, ateş, ızdırap, feryat ve sefalet içinde, yüzlerce koldan gelerek bir nehirde birleşen ırmaklar gibi, yaman bir akışla Edirne'den içeri dalı yordu. Fakat bu canı boğazına gelmiş göçkün selinin anlattığına göre, hemen dörtte üçü, ana nehre ulaşmadan yollarda baltalanıyor, bir avuç insan kanlarını döküp oldukları yerde canlarını veriyorlardı. Kurtulanlar ise, geçtikleri yerleri basarak daha ilerilere akıyor ve ne tarafa uğrarlarsa oradan da kendilerine katılan bir kol bularak büyüye büyüye İstanbul'a dökülüyorlardı. İstanbul... zavallı şehir, artık ne tarafından tutulsa, yediği dayaklardan sonra bir köşeye atılmış hasta bir vücut gibi, zaten kendi dertleri, acıları, elemeleriyle inim inim inlemekte idi. (Ayverdi, 2015: 162).

Toplumsal şekilde göç yolculuğu, vadiden dökülen ırmaklara benzetilerek anlatılır. İnsanlar akın akın kaçmaya çalışmaktadır çünkü yakalananlar düşman unsurlarca baltalanarak katledilmektedir. İstanbul, bu esnadan itibaren yalnızca bir başkent değil, kaçış yolu, sığınak görevi de üstlenmiştir. Fakat sığınan insanların hâlleri pek de iç açıcı değildir:

İlk iş, caminin içini istiladan kurtarmak teşebbüsü oldu. Zira bu hastalıklı, sefil, perişan insanlar bir kere camiye yayılırlarsa, artık burada namaz kılmak imkânı kalmayacak ve cami elden gitmiş olacaktı. Ve böylece de Mesihpaşa İmamı, yirmiyi bulan bu göçkün ailesini, avludaki revakların saçağı altına, açık ve kapalı son cemaat yerlerine taksim ederek, caminin dört duvarı içine kimsenin ayağına bastırmadı. Ve ikişer üçer kilim peştamal ve çullardan mürekkep bölmeler tamamlanınca da biraz nefes alır gibi oldu. (Ayverdi, 2015: 162).

Zulümden kaçan insanlar göç yolunda hastalanmış, sefil ve perişan hâlde kalacak yerleri olmadığı için camiye sığınmışlardır. Kendi topraklarında bir zamanlar ağa, bey yahut varlıklı olan bu insanlar şimdi sefil ve muhtaç durumda kalmışlardır:

Namazdan sonra içlerinde konuşulacak laf anlar adamlar da yok değildi. Caminin batıya bakan son cemaat yerinde Hüsmen Ağa isminde bir ihtiyar vardı ki, gün görmüş bir çiftlik kahyası olduğu söyleniyordu. Karısı yolda ölmüş, iki oğlu da çiftliğin yirmi senelik arabacısı Tudorof isminde bir Bulgar tarafından vurulmuştu. Amma ahir ömründe tek başına kalan bu ihtiyarın gözlerinde kimse yaş görmüyordu. Hatta o, dört taraflarından muhnsara edildikleri sefaletle şanlı bir gazi gibi dayanmasını belki herkesten iyi biliyordu. (Ayverdi, 2015: 164).

Romanın bu kısmında vurgulanan bir diğer husus ise yıllardır birlikte yaşadıkları, güvendikleri insanlar tarafından ihanete uğramış bir toplumun yaşadığı hayal kırıklığı ve şaşkınlıktır. Zira Hüsmen Ağa'nın eşini öldüren kişi, yabancı veya düşman gördüğü değil, yanında yıllardır çalışan arabacısı Tudorof'tur.

Göç dalgası o denli kalabalık ve büyüktür ki kalacak yerleri olmadığı için geçici olarak Mesihpaşa Cami'sine sığınan muhacirler, burada kalıcı hâle gelirler. Kış gelmiş ve yaşam şartları daha da zorlaşmıştır.

Havalar kışladıkça muhacirlerin dertlerine yeni yeni meşakkatler açılıyor, yaşama mücadelesinin en büyük zorluğunu, açıkta barınma işi teşkil ediyordu. Artık iyice sağuyan rüzgar, hatır gönül bilmez sillesi ni savurdukça, peştamal, çuval ve hasırlarla odalaştırılmış

bölmeleri çırpıyor, sarsıyor, bir taraflarından girip bir taraflarından çıkıyordu. Bu ne korkunç insan kırımı, bir cenk tezgahının dokuduğu ne yaman bir çile, zalim bir boğuş ihtirasından arta kalmış ne bitmez bir facia, kahbe, kancık, sefil bir vuruşun ne onulmaz yarası idi. (Ayverdi, 2015: 166).

Romanda “insan kırımı” olarak adlandırılan bu hadise tarihî ve toplumsal bellekte bir başka şekilde daha anılır: Balkan Faciası. “Bu, Balkan faciası kitabının, memleketin dört bucağına uçuşan yapraklarından bir tanesi idi ki, işte o da Halis Efendi'nin camiine düşmüş bulunuyordu. Bu yaprağı yırtıp atmak olamazdı. Onu satır satır, kelime kelime okumak icap ediyordu.” (Ayverdi, 2015: 166).

Balkan faciası, uzun uzun üzerinde düşünülmesi gereken kolektif bilinçte derin yaralara yol açmış bir hadise olarak romanda anılmaya devam eder zira topraklarından edilen muhacirler geri döneceklerini umdukları bu misafirliğin kalıcı hâle gelmesiyle aidiyet krizi yaşamaya başlamışlardır:

Mesihpaşa İmamı'nın neden ve niçin aralarına koşup koşup geldiğini bilmediği muhacirlerin hali de gitgide müşkülleşiyordu. Harp bitse de, bu ocağı sönmüş, yeri yurdu dağılmış perişan halk, pek memleketlerine döneceğe benzemiyordu. Dönseler bile, mevsimsiz yerlerinden sökülen nebatlar gibi, kökleri tek rar aynı çukurlara dikilse de tutmayacak, kuruyacaktı. Artık bunlar gidemezlerdi. Zira onları yerlerinde sökenler, bir daha dikmemek için senelerden beri bugünü bekliyor, bugün için çalışıyor; dâvâlarını bugünün istikametine doğru kamçılıyorlardı. Onun için de gidemezlerdi. (Ayverdi, 2015: 184-185).

Muhacirlerin geri dönme planlarına karşılık, onları topraklarından eden düşman unsurlar bir daha dönmemeleri için ellerinden geleni yapmıştır. Nihayetinde ise muhacirler için Balkanlar mazide kalan, özlem ve acıyla yâd edilen bir mekân olarak kalmıştır.

Farklı dönemlerde yazılmış edebî metinlerde bahsi geçen hususlarda Balkan Harbi'nin sonuçlarından biri olarak göç mutlaka ele alınmıştır. Göç ile birlikte üzerinde durulan bir diğer tem ise toplumsal boyutta yaşanan çözülmedir. Eskiden bir arada yaşayan farklı milletten ve dinden insanlar artık birbiri ile kolektif bir ağ kuramamış, Fransız İhtilali ile etkisi artan milliyetçilik dalgası Balkanlarda da etkisini göstermiştir. Bu esnada hâlâ her şeye rağmen kardeş olarak gördükleri etnik unsurlarla ayrışma yoluna gitmek istemeyen Türkler, romanlarda hayal kırıklığına uğrayan ve neticesinde eziyetlere maruz kalan bir toplum olarak işlenmiştir. Bunun sonucunda her ne kadar istenirse de toplumsal bir olgu olan göç kaçınılmaz olmuştur. Bu gibi bulgular neticesinde Balkan Harbi'ni konu edinen edebî metinlerde köylerin boşaltılması, göçmen kabileleri, parçalanmış aileler ve yitirilen yuvalar toplumsal çözülmenin sembolleri olarak işlenmiştir.

Sonuç

Balkan Harbi, Türk edebiyatında yalnızca askerî bir felaket değil, “küçük kıyamet”, bir “varoluş krizi”, “millî yas” ve travma olarak da ele alınmıştır. Edebî metinler, bu savaş üzerinden millî bilincin hem yeniden inşasını hem de toplumsal çözülmenin ruhsal etkilerini kayda geçirirler. Bu açıdan Balkan Savaşlarına dair edebî metinler hem tarihsel bir belge hem de millî bir yasin edebî ifadesi niteliğindedir. Balkan savaşları, Türk roman ve hikâyesinde hem bireysel hem toplumsal düzlemde bir kırılma anı olarak yer alır.

Halide Edib'den Ömer Seyfettin'e hatta Necati Cumalı'ya uzanan çizgi, savaş travmasının zaman içinde nasıl evrildiğini ve farklı ideolojik bağlamlarda yeniden üretildiğini gösterir. 1912-1913 yıllarında yaşanan bu savaş, etkisini geçmişten günümüze edebî metinlerde göstermiştir. Genel olarak savaşlar, toplumsal bellekte derin izler bırakırlar, bu kabul görmüş bir gerçektir fakat Balkan Harbi Osmanlı Devleti'nden günümüze değin tarihî bellekte derin

izler bırakmıştır. Bu bağlamda edebiyat, Balkan Harbi'ni yalnızca “kaybedilen topraklar”ın değil, aynı zamanda “kaybedilen kimliğin” de temsili olarak işler.

Türk edebiyatında özellikle hikâye ve romanın odak noktası alındığı bu çalışmada, Balkan Harbi'nin ideolojik, sosyolojik ve psikolojik açıdan edebî metinlerde nasıl ele alındığı gözlemlenmiştir. Çalışmada, Ömer Seyfettin'in *Bütün Hikâyeleri*, Halide Edib Adıvar'ın *Yeni Turan* adlı romanı, Samiha Ayverdi'nin *Mesihpaşa İmamı* adlı romanı, Necati Cumalı'nın *Viran Dağlar* adlı romanı ve Zeliha Midilli'nin *Bir Balkan Şarkısı Saranda* adlı romanı incelenmiştir. Ömer Seyfettin'in *Bütün Hikâyeleri*, Samiha Ayverdi'nin *Mesihpaşa İmamı* adlı romanı, Necati Cumalı'nın *Viran Dağlar* adlı romanı ve Zeliha Midilli'nin *Bir Balkan Şarkısı Saranda* adlı romanı direkt olarak Balkan Harbi'ni ve bu harbin birey ve toplum üzerindeki psikolojik ve sosyolojik etkileri ele aldığı sebebiyle incelenirken Halide Edib'in *Yeni Turan* adlı romanı direkt olarak Balkan Harbi'ni konu edinmemektedir. Fakat bahsi geçen bu roman, dönemin ideolojik dönüşümünün Balkan Harbi neticesinde Osmanlıcılık'tan Türkçülüğe geçiş şeklinde olduğunu ele alır. Yani bu roman, Balkan Harbi sonrasını savaşın etkileri ve bu etkilerin keskin dönüşümlere yol açtığını göstermesi nedeniyle bu çalışmada yer edinmiştir.

Söz konusu eserlerden Ömer Seyfettin'in *Bütün Hikâyeleri*'nde, Balkan Harbi'ni işleyiş olarak en ön plana çıkan hikâyelerden biri “Hürriyet Bayrakları”dır. Bu hikâyede yazar artık Osmanlı milleti kavramının geçerliliğini yitirdiğini, yerini milliyetçiliğe bıraktığını vurgularken “Primo Türk Çocuğu” adlı hikâyesinde ise bu milliyetçiliği derinleştirerek Türk milliyetçiliği vurgusu yapar. Her iki hikâyede de vurgulanan bir diğer husus ise gerçekte yüzleşme, öze dönüş ve gerçek kimliğini bulma vurgusu vardır.

Samiha Ayverdi'nin *Mesihpaşa İmamı* adlı romanında ise Balkan'lardan göçen insanların göç sonrasında, İstanbul'da yaşadıkları sorunlara değinilir. Bunlar barınma, sağlık ve beslenme gibi sorunlardır. Öyle ki, göç eden insanlar kalacak yerleri olmadığından camide yaşamaya başlarlar. Burada da tıpkı göç yolunda olduğu gibi salgın hastalıklar, yetersiz beslenme problemi karşılıklarına çıkar. Bir diğer vurgulanan husus ise yaşanan felaket sonrasındaki yas sürecidir. Savaş esnasında ve göç yolundaki kayıplar ve her şeyden öte yerinden edilme derin üzüntüye sebebiyet verir.

Necati Cumalı'nın *Viran Dağlar* adlı eseri gerçek bir hayat öyküsünden alınmış olup bir zamanlar Balkanlar'da geniş tarım arazileri olan Zülfikar Bey'in savaş sırasında topraklarını kaybetmesini konu edinir. Eskiden huzur içinde bir arada yaşayan insanlar savaşla birlikte bir anda birbirlerine düşman kesilmiştir. Buna rağmen Zülfikar Bey ömrünün son anına kadar kaybedilen toprakları geri almak gayesiyle savaşır fakat amacına ulaşmadan vefat eder.

Zeliha Midilli'nin *Bir Balkan Şarkısı Saranda* adlı romanı ise yine Balkanlar'ın bir zamanlar huzur içinde yaşanan bereketli topraklar olduğu vurgusu ile başlar. Savaş sonrası yerinden edilme/göç konusuna değinir. Romanda en çok üzerinde durulan unsur ise Balkanlar'a duyulan özlemdir.

Türk edebiyatı, bu savaş üzerinden bir yandan ideolojik dönüşümün, diğer yandan toplumsal çözülme ve bireysel yıkımın tanıklığını üstlenir. Dolayısıyla Balkan Harbi edebiyatta, hem millî bilinç inşasının hem de toplumsal yasin en derin biçimlerinden biri olarak okunabilir. Edebiyat, bir travmayı temsil ederken onu dönüştürür; kaybı anlamlı bir kimlik anlatısı hâline getirir. Böylece Türk edebiyatı, Balkan Savaşları üzerinde yalnızca bir dönemin tanıklığını değil, bir ulusun yeniden doğuş hikâyesini de anlatır.

Çalışmanın sonucunda, Balkan Harbi'nin geçmişten bugüne yazılmış farklı roman ve hikâyelerde ideolojik, psikolojik ve sosyolojik boyutlarda birtakım etkilerinin sürdüğü ve bunların yansımalarının da kurgusal metinlerde görüldüğü sonucuna varılmıştır.

Kaynaklar

Ağanoğlu, H.Y. (1999). *Türkiye’de Göç ve Göçmen Meselesi (Balkan Harbi Sonrası Örneği 1912-1914)* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Adıvar, H.E. (2023), *Yeni Turan*, İstanbul: Can Yayınları.

Argunşah, H. (2012) “Ömer Seyfeddin ve Balkan Günlüğü ‘Hâlâ Kendimi Bir Manevraya Gidiyor Sanıyorum’”, *Türk Edebiyatı*, 468, 10-14.

Ayverdi, S. (2015), *Mesihpaşa İmamı*, İstanbul: Kubbealtı Neşriyatı.

Cumalı, N. (2008). *Viran Dağlar*, İstanbul: Cumhuriyet Kitapları.

Duman, H. (1991). *Balkan Savaşı Edebiyatımız* (Yayımlanmamış Doktora Tezi) Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Gönen, M.E. (2025). 93 Harbi, 1897 Türk Yunan Savaşı ve Balkan Savaşları Ortak Temalı Romanlardaki Karakterlerin Psikolojik Dünyalarına Yansıyan Savaş ve Göç, *Bozok Sosyal Bilimler Dergisi*, 3(3), 166-187.

Gündoğan, H. (2017). Necati Cumalı’nın Viran Dağlar Romanında Göç Olgusu, *International Journal of Humanities and Education*, 4(9), 354-377.

Karataş, C. (2021). Ana Çizgileriyle Varoluşçuluk ve Türk Edebiyat ve Fikir Hayatındaki Yansımalarına Bir Bakış, *Akademik Dil ve Edebiyat Dergisi*, 5(4), 2464- 2479.

Koçak, A. (2015), Savaşın Gölgesinde Yazılan Hikâyeler: Ömer Seyfettin’in Hikâyelerinde Savaşın Yansımaları, *Çanakkale Araştırmaları Türk Yıllığı*, 13(18), 637-656.

Midilli, Z. (2003). *Bir Balkan Şarkısı Saranda*, İstanbul: AB Kitapçılık & Kelebek Yayınevi.

Ömer Seyfettin (2011). *Bütün Hikâyeleri* (Haz. Nazım Hikmet Polat), İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.

Ömer Seyfettin (2016). *Balkan Harbi Hatıraları*, (Haz. Tahsin Yıldırım), İstanbul: Dün Bugün Yarın Yayınları.

Özen, Y. (2017). Psikolojik Travmanın İnsanlık Kadar Eski Tarihi, *The Journal of Social Science*, 1(2), 104-117.

Özkan, R. (2019), Göç Olgusu ve Toplumsal Yapıya Etkisi, *Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, XLVII (2), 127-145.

Ulucutsoy, H. (2018). Türk Basınında Savaş Edebiyatı Tartışmaları (1913-1941), *Turkish Studies*, 13(28), 1023-1040.

Extended Abstract

Although literary works are categorized as fiction, they inevitably carry traces of the time and place in which their authors lived, albeit at different levels. Moreover, literary texts are also known to contain historical, psychological, and sociological imprints. One of the themes addressed in Turkish literature is the Balkan Wars. The Balkan Wars of 1912–1913 can be defined not only as a military defeat for the Ottoman Empire but also as a civilizational crisis. Referred to as a “small apocalypse”, this war accelerated the dissolution of the Empire’s multi-ethnic structure and created a profound trauma on both political and social levels.

Kâşgarlı Mahmud Dil ve Edebiyat Dergisi, 2025, 1(2), TÜRKİYE

Although the Balkan Wars took place between 1912 and 1913, their influence has continued up to the present day. It is a widely accepted fact that wars leave deep marks on collective memory; however, the impact of the Balkan Wars has been more severe than that of many others. The reason for this is that the war marked the gradual replacement of Ottomanism with Turkism. Initiating a historical and social transformation, this war left such a profound impact that it engraved itself in the memory of the Turkish nation from the Ottoman period to the present. It has therefore been defined as a “small apocalypse” and a “disaster”. The destruction experienced during this period was perceived not merely as territorial loss but also as the loss of identity and belonging, which was reflected in literary works. Thus, Turkish short stories and novels treated this historical catastrophe not only as an external event but also as an inner tremor that penetrated the depths of individual psyche and collective memory.

This study focuses on Turkish stories and novels and aims to examine how the Balkan Wars have been represented in literary texts from ideological, sociological, and psychological perspectives. The primary texts analyzed include Ömer Seyfettin's Collected Stories, Halide Edib Adıvar's *Yeni Turan*, Samiha Ayverdi's *Mesihpaşa İmamı*, Necati Cumalı's *Viran Dağlar*, and Zeliha Midilli's *Bir Balkan Şarkısı Saranda*. These works were chosen first because they deal extensively with the Balkan Wars and their consequences. Secondly, they were written in different historical periods by different authors, demonstrating that the influence of the Balkan Wars was not limited to a single era or demographic group but affected a broad spectrum of society across time.

The first chapter, “Ideological Dimension: The Transition from Ottomanism to Turkism,” discusses how the nationalism movement that began with the French Revolution spread across Europe and eventually led to uprisings among different ethnic groups living within the Ottoman Empire. As a result of these uprisings, the Balkan Wars broke out, and Ottomanism gave way to Turkism. This shift is addressed with irony in Ömer Seyfettin's story *Hürriyet Bayrakları*. In another story, *Primo Türk Çocuğu*, the character Primo, the child of an Italian mother and a Turkish father, discovers his Turkish identity and adopts the name Oğuz, the first khan of the Turks. Halide Edib Adıvar also addresses the themes of Ottomanism and Turkism in *Yeni Turan*, asserting that the Balkan Wars were an outcome of the rise of nationalism in Europe and worldwide. She concludes that Ottomanism was replaced by Turkism as a result of these developments.

The second chapter, “Psychological Dimension: Trauma, Loss, and the Search for Identity,” focuses on the traumatic impact of war on societies and individuals. The Balkan Wars inflicted psychological trauma on Turks, who were subjected to violence and forced migration. Those who were displaced struggled to adapt to new lands and new lives, resulting in a search for identity. These themes are examined in Necati Cumalı's *Viran Dağlar*, Samiha Ayverdi's *Mesihpaşa İmamı*, and Zeliha Midilli's *Bir Balkan Şarkısı Saranda*.

The third chapter, “Sociological Dimension: Migration, Poverty, and Social Disintegration,” examines how the impact of the war extended beyond psychological trauma and left deep marks on collective memory. Turks who were forced to migrate from the Balkans to the mainland faced poverty, disease, and many hardships during migration. These themes are also explored in *Viran Dağlar*, *Mesihpaşa İmamı*, and *Bir Balkan Şarkısı Saranda*.

Turkish literature, through its representations of this war, witnesses both ideological transformation and the social disintegration and personal devastation it caused. Therefore, the Balkan Wars can be read as one of the most profound forms of national awakening and collective mourning in Turkish literature. Literature not only represents trauma but also

transforms it; it turns loss into a meaningful narrative of identity. Thus, Turkish literature does not merely record a historical event but narrates the story of a nation's rebirth.

As a result, it has been concluded that the Balkan Wars continue to manifest ideological, psychological, and sociological effects in literary texts written across different eras, and the reflections of these impacts remain visible in fictional narratives.

Tablo 1. Balkan Harbi'nin Roman ve Hikâyelerde Tematik Dağılımı

Eser / Yazar	Tür	Ele Alınan Ana Temalar	Harbin Temsili	Öne Çıkan İdeolojik / Psikolojik Boyutlar
Halide Edib – Yeni Turan	Roman	Milliyetçilik, aydın–halk ilişkisi,	Balkan Harbi sonrası ulusal kimlik arayışı	Osmanlıcılıktan Türkçülüğe geçiş; entelektüel idealizm
Necati Cumalı – Viran Dağlar	Roman	Savaş, göç, yoksulluk, ailelerin dağılması	Savaşın sivil halk üzerindeki yıkımı	Travma, toplumsal çözülme, psikolojik yıkım, göçmenlik psikolojisi
Ömer Seyfettin – Hikâyeler	Hikâye	Kahramanlık, fedakârlık, milli bilinç	Savaşın birey üzerinden idealleştirilmiş temsili	Milliyetçi söylem, şehitlik
Sabiha Ayverdi – Mesihpaşa İmamı	Roman	Göç, yoksulluk, toplum düzeni, İstanbul atmosferi	Harbin bireyler üzerindeki psikolojik ve sosyolojik yıkım etkisi	Toplumsal çözülme, travma, aidiyet arayışı
Ömer Seyfettin – Balkan Harbi Hatıraları	Hatıra	Savaş gözlemleri, askerî düzen, bozgun	Harbin çıplak gerçekliği, birincil kaynaktan	

			gözlemlerin kurgulanışı	
--	--	--	-------------------------	--

Tablo 2. Balkan Harbi'nin Eserlerdeki Temsili: İdeolojik–Sosyolojik–Psikolojik Eksende Karşılaştırmalı Analiz

Kategori	İdeolojik Boyut	Sosyolojik Boyut	Psikolojik Boyut
Harbin Niteliği	Kimlik inşası, milliyetçi söylem (Yeni Turan, Ömer Seyfettin)	Göç, yerinden edilme, aile parçalanması (Viran Dağlar, Bir Balkan Şarkısı Saranda, Mesihpaşa İmamı)	Travma, kayıp, moral çöküşü, kimlik arayışı
Aydın Temsili	İdeolojik liderlik, Yeni Turan ütopyası (Halide Edib)	Toplumsal çözülmeyi kayıt altına alma (Ömer Seyfettin)	Aydının moral çöküşü (Balkan Harbi Hatıraları)
Halkın Görünümü	Milli bilinç taşıyıcısı (Ömer Seyfettin)	Göç, yoksulluk, toplumsal çözülme	Millî yas, travma, güvensizlik, aidiyet kaybı
Savaş Atmosferi	Kahramanlık ve şehitlik vurgusu	Şehir/köy düzeninin yıkılması	Bozgun, kayıp, bireysel çöküş
Bellek ve Sonuç	Türk kimliğinin güçlenmesi	Göçmen kuşakların kültürel sürekliliği	Travmanın kuşaklar arası aktarımı